

PAGINI DE ISTORIE A CHIȘINĂULUI ÎN PLĂCI MEMORIALE

Doctor habilitat în filologie **Elena UNGUREANU**

E-mail: elena_u_67@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4326-6744>

Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”

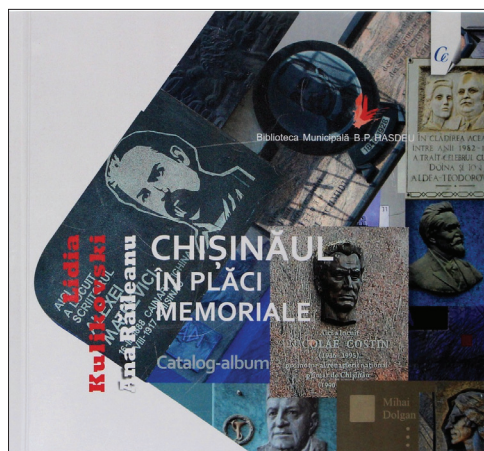
Suntem atât cât ținem minte, căci în noi sălășluiește memoria noastră. *Chișinăul în plăci memoriale: Catalog-album* / Lidia Kulikovski, Ana Răileanu; BM „B. P. Hasdeu”, este o carte-enciclopedie, necesară cercetătorilor, istoricilor, oamenilor de artă, arhitecților, sculptorilor, managerilor culturali și, nu în ultimul rând, responsabililor de la primărie.

Cele câteva versuri din imnul dedicat orașului Chișinău, care reprezintă motto-ul studiului introductiv semnat de dna dr. Lidia Kulikovski, sunt, din perspectiva zilei de azi, niște versuri nepretențioase: *Orașul meu din albe flori de piatră,/ În ploi de soare zi de zi scaldat,/ Mereu întineresti în vechea vatră,/ Din cântec și iubire înălțat* (Gheorghe Vodă). Înscrise pe una dintre plăcile inserate în acest album, așa simple și nevinovate, încifrează însă în ele o parte din istoria Chișinăului și, rostite sau intonate, aduc de fiecare dată o puternică vibrație emoțională.

„...Inspirați de mari personalități, accentuăm: comunitățile se onorează pe ele însele atunci când păstrează și valorifică memoria marilor înaintași, patrioți și eroi, contribuitori la civilizarea progresivă a orașului, la dezvoltarea comunitară. În toate epocile, însemnele memoriale s-au edificat din nevoia oamenilor de a comunica urmașilor cine au fost și ce s-a produs în timpul lor, la fel, din nevoia comunității de a se defini”, afirmă Lidia Kulikovski în studiul introductiv, intitulat: *Inscripțiile memoriale definesc comunitatea*. Albumul descrie un volum impresionant de cca 500 de plăci memoriale (instalate sau neinstalate), fiecare având, la rândul ei, câte o istorie, mai amplă sau mai modestă, acoperind o perioadă de peste 100 de ani (din 1912 până în 2024).

Volumul cuprinde generic *placă* orice fel de inscripție, însemne, basoreliefuri, stele, tăblițe. Cele 500 de descrieri dispun și de o bibliografie care poate constitui un important punct de plecare pentru alte studii. Cititorul nu va putea trece cu vederea o seamă de plăci marcate ideologic sau chiar plăci neo-ideologizate, acestea constituind, pentru cercetarea istorică, dovada vie, concretizată, a timpului în oameni și a oamenilor în timp.

Descrierea plăcilor a urmat un algoritm bine elaborat, referindu-se la: materialul din care este făcută

Lidia KULIKOVSKI, Ana RĂILEANU. *Chișinăul în plăci memoriale: Catalog-album* / coord. Mariana Harjevschi; BM „B. P. Hasdeu”, Colecția „Chișinăuiana”. Chișinău: Bons Offices, 2024. 428 p.

placa (piatră, ceramică, fier, bronz, lemn etc.); limba și alfabetul textului (limba română, bilingv, trilingv, alte limbi, alfabet latin, chirilic); caracterizarea scrisului (incizat, cu majuscule, gravat în excizie, turnat în relief etc.); autorul/autorii plăcii memoriale (sculptorul, arhitectul, executorul); inițiatorii plăcii memoriale (instituții, organizații neguvernamentale, familii); actul autorității publice locale sau guvernamentale cu privire la edificarea plăcii memoriale (decizie, dispoziție, hotărâre); portretul biografic (în cazul personalităților) sau descrierea evenimentului (în cazul faptelor istorice); scurte referințe bibliografice (pp. 7-8). Astfel, lucrarea se distinge printr-o bogăție impresionantă de locuri, fapte, evenimente și oameni. De exemplu, Arcul de Triumf, un monument emblematic al Chișinăului, are „două plăci din marmură albă cu inscripție în limbile română, cu litere chirilice, și rusă, litere incizate, care atestă faptul că arhitect al aceste opere este Luka Zaușkevici. Data dezvelirii plăcilor nu se cunoaște. Se presupune că au fost instalate la data restaurării monumentului, în anul 1973. Cea de-a doua placă, realizată din etalbond, e cu inscripție în limba română care atestă faptul că monumentul a fost construit la 1836–1841 și este inclus în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat sub nr. 2, Pia-

Plăci memoriale pe Arcul de Triumf, monument de arhitectură și istorie de importanță națională.
Chișinău, Piața Marii Adunări Naționale, 2.

ța Marii Adunări Naționale 2, sectorul Centru. A fost inaugurată în 2012, în cadrul proiectului PMC privind instalarea plăcilor pe imobilele-monumente istorice protejate de stat.

În calitate de filolog, am rezonat în mod aparte cu plăcile care immortalizează mai ales nume de scriitori, literați, lingviști, actori, regizori, interpreți, muzicieni, bibliotecari. Și trebuie să recunoaștem că anume aceștia sunt cei mai luați în seamă de sculptori. Lista lor e lungă și se găsește în unul dintre Indexurile de la finele lucrării, foarte utile pentru identificare, de altfel, și variate, prin aceste instrumente numele lor fiind puse în relație cu alte nume, construind o întreagă rețea: Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Alexei Mateevici, Pantelimon Halippa, Mihail Sadoveanu, Constantin Stere, Taras Șevcenko, Petre Ștefănuță, Liviu Deleanu, Grigore Vieru ș.a. Dintre lingviști figurează Nicolae Corlăteanu, Silviu Berejan, Ion Dumeniuk, Traian Brad ș.a. Catalogul listează și împerechează pe verticală, orizontală și diagonală toate numele din volum, cu o acribie de care pot da dovadă doar bibliografi pasionați de munca lor. Indexurile care însoțesc lucrarea sunt o adevărată comoară, sintetizând o amplă informație, oferind rigoare și ordine acestei cărți: *Index de nume de sculptori*, *Index de nume de arhitecți*, *Index de profesii*, *Index de adrese ale plăcilor*, cuprinzând, de asemenea, o *Listă a plăcilor comemorative aprobate de APL*, *neinstalate* și o *Listă a plăcilor dispărute*. Lucrarea acoperă un mare gol în domeniu și abia suntem în așteptarea volumului dedicat monumentelor capitalei. *Indexul de nume* (cca 1200!) și *Indexul geografic* au fost

sistematizate de Irina Osovski, iar bogăția de fotografii o datorăm Anei Răileanu, Lidiei Kulikovski și lui Daniel Usatii.

Dacă e să trecem în revistă câteva evenimente și nume de personalități immortalizate pe plăci, e cazul să ne oprim la: Chișinău – locul întemeierii (p. 92); Arcul de Triumf (p. 29); Mihai EMINESCU, amplasată pe fațada Teatrului Național „Mihai Eminescu” (pp. 148, 304); Ion Luca CARAGIALE, scriitor (p. 77); Alexandru BERNARDAZZI, arhitect (p. 57); Alexandru CRISTEA, preot, compozitor (p. 123); Alexei MATEEVICI, poet, preot (p. 216); Gavriil BĂNULESCU-BODONI, cleric (p. 53); Pantelimon HALIPPA, om politic, publicist (p. 178); Carol SCHMIDT, primar al Chișinăului (1877–1903) (p. 267); Gherman PÂNTEA, primar al Chișinăului (1923, 1927–1928, 1932) (p. 234); Auguste BAILLAYRE, pictor (p. 50); Maria CEBOTARI, cântăreață de operă, (p. 88); Alexei ȘCIUSEV, arhitect (p. 293); Toma CIORBĂ, medic (p. 96); Vasile ANESTIADI, medic (p. 43); Nicolae TESTEMIȚANU, medic (p. 307); Natalia DADIANI, pedagog (p. 133); Anatol CODRU, scriitor, cineast (p. 103); Liviu DELEANU, scriitor (p. 137); Mihail GRECU, pictor (p. 171); Emil LOTEANU, scriitor, regizor (p. 209); Gheorghe VODĂ, poet, autor al imnului orașului Chișinău (p. 328); Iacob BURGHUI, scriitor, cineast (p. 76); Lesea UKRAINKA, poetă ucraineană (p. 317); Traian BRAD, bibliotecar (p. 71); Paul BRAN, economist (p. 73); Serghei LUNCHEVICI, violonist, dirijor (p. 210); Scrisoarea celor 66 (p. 269), Declarația de Independență (p. 135)...

Carol SHMIDT (1846–1928),
primar al Chișinăului (1877–1903).

Maria CEBOTARI (1910–1949),
cântăreață de operă, actriță de film.

Liviu DAMIAN
(1936–1986), scriitor.

Mihail GRECU
(1916–1998), pictor.

De departe, printre cei mai productivi sculptori se numără Valeriu Doicov (autor a 35 de plăci, dedicate unor personalități remarcabile precum: Alexandru Bernardazzi, Alexei Mateevici, Alexandru Cristea, Mihai Sadoveanu, Carol Schmidt, Gherman Pânteia, Alexandru Plămădeală, Ion Luca Caragiale, Maria Cebotari, Nicolae Corlăteanu, Eugen Russev, Nicolae Costin, Liviu Damian, Mihai Dolgan, Veniamin Apostol, Gheorghe Eșanu, Victor Gajos, Mihail Garaz, Traian Brad, Ion Gheorghiiță, Leonid Grigorașenco, Alexei Mare, Boris Melnic, Sergiu Rădăuțanu, Ion Vatamanu ș.a.).

Cu ocazia lansării volumului, pe 19 septembrie 2024, la Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu”, a fost lansat și un video, prezentat pe fundalul imnului orașului Chișinău, versuri Gheorghe Vodă, muzică de Eugen Doga. Au ținut discursuri autoarele volumului Lidia Kulikovski și Ana Răileanu, dar și reprezentanții primăriei Angela Cutasevici, Svetlana Dogotaru și Maria Răileanu. Un cald cuvânt de apreciere au rostit dr. hab. Sergiu Musteață și dr. hab. Elena Prus. La eveniment au participat și 10 sculptori, a căror operă de for public a fost expusă în volumul lansat: Valeriu Doicov, un decan de vârstă al breslei, Victor Macovei, Ruslan Tihonciuc, Iurie Canașin, Alexei Colăbneac, Mihai Damian, Ioan Grecu, Gheorghe Postovanu, Ion Zderciuc, Grigore Sultan, precum și arhitecții Mihail Orlov și Alexei Țurcanu.

Lectura acestei cărți ne-a făcut să ne gândim la plăcile inexistente deocamdată, dar care ar completa galeria acestora, și anume:

- o placă dedicată Marii Adunări Naționale de la 27 august 1989, care a cerut declararea limbii române ca limbă de stat în RSSM, precum și trecerea la grafia latină – în centrul Pieței Marii Adunări Naționale;
- o placă dedicată realizatorilor programului informativ „Mesager” din anii 1990, care au făcut corp comun cu Mișcarea de renaștere națională și o placă dedicată grevelor împotriva cenzurii comuniste din anii 2002–2004 – pe clădirea TV Moldova 1;
- o placă dedicată evenimentelor din 7 aprilie 2009, locul așa-zisei „revoluții Twitter” – în fața Parlamentului Republicii Moldova;

- o placă dedicată victimelor pandemiei COVID-19 – la Centrul MoldExpo;

- o placă dedicată valului de migranți declanșat de începutul războiului din Ucraina, 24 februarie 2022 – la vama Palanka sau Tudora.

Există o listă întreagă de nume de personalități, ale căror urme de trecere prin Chișinău nu s-au învrednicit de plăci comemorative (și sugestiile noastre sunt pentru breasla sculptorilor): Paul Goma, Spiridon Vangheli, Valentina Rusu-Ciobanu, Valentin Mândăcanu, Nicolae Raevschi, Vasile Vasilache, Nicolae Esinencu, Serafim Saka, Ion Ungureanu, Constantin Tănase, Vlad Pohilă, George Meniuc, Alexandru Gromov, Eugen Cioclea și mulți alți oameni de știință și de artă valoroși. Numele multor jurnaliști din Republica Moldova, precum Petru Bogatu sau Efim Krimerman, nu este înscris pe vreo placă decât cea funerară. Dar adevărata părere de rău e în legătură cu faptul că Eugeniu Coșeriu, lingvistul basarabean de calibrul internațional, nu are până în prezent nicio formă de imortalizare în Chișinău decât o stradă de la periferie. Este cazul să adăugăm aici că Eugeniu Coșeriu se numără printre cele peste 60 de personalități care s-au învrednicit de titlul Cetățean de onoare al mun. Chișinău, prin urmare, o placă memorială ar fi gest de respect pentru întreaga sa operă, care a inspirat și în continuare inspiră comunitatea filologică și istorică nu doar din întreg spațiul românesc, dar din întreaga lume.

Se discută azi mult despre memorie, uitare și iertare. A ține minte și ierta erorile omenirii, care nu pot mișca istoria înainte, dar o țin pe loc. Da, această carte este și un remember identitar. Prin oameni, prin urmele lor, prin însemnele urmelor înaintașilor se caută și se construiește identitatea. Și acest exercițiu, cel puțin pentru basarabeni, nu e deloc ușor.

În fine, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” pune la dispoziția publicului, în acces deschis, versiunea pdf a acestei cărți, care poate fi descărcată din repozitoriul instituțional al bibliotecii HAPes.md (<https://hapes.hasdeu.md/xmlui/handle/123456789/548>).